

Latifi Tezkiresini Okurken

Filiz KILIÇ

Şair ve yazarlar hakkında bilgiler verip onların eserlerinden örnekler zikreden tezkireler, bu özellikleriyle geçmişteki edebiyat ve kültür hayatımızı aydınlatan birer kaynak niteliğindedirler.

İlk örnekleri Arap edebiyatında görülen tezkirelerin Anadolu'daki öncüsü *Sehî Bey*'dir. *Sehî*, ünlü Türk şair ve yazarı *Ali Şir Nevâî*'nin Çağatay Türkçesiyle yazdığı *Mecâlisü'n-nefâis* adlı tezkiresini örnek alarak *Heşt Behiş*'ini yazar. Hemen ardından *Latifi* kaleme aldığı tezkiresiyle türün en önemli örneklerinden birini vücuda getirir. *İbnülemin M. İnal*'ın *Son Asır Türk Şairleri*'ne kadar bu sahada değişik nitelikte otuz bir eser yazılmıştır. *Âşık Çelebi*, *Ahdî*, *Gelibolulu Âlî*, *Rıza* ve *Riyazî* Tezkireleri bu türün en başta gelenleridir.

Biz *Latifi Tezkiresi*'ni okuduk. Dikkatimizi çeken noktaları ilgilenenlere sunuyoruz.

Her eser bir kaç bakış açısıyla okunabilir. Meraklar ve tercihler okurun esere bakış açısını belirler. *Latifi Tezkiresi* de farklı bakış açısıyla zevkle okunabilecek bir kitap (*). Gerçi *Latifi Efendi* tâ kendi dönemini eleştirirken diyor ki «bu zamanda kim okur, kim dinler» Her halde bu sitem her dönemin ortak paydası.

Latifi Tezkiresi'nin en önemli yanı ve türünün diğer örneklerinden farklı tarafı bir bakıma divan şiirinin poetikası niteliğindeki önsözü. Şiirin mahiyeti, özellikle anlatılırken divan şiiri sanat görüşü de ortaya konuyor. *Latifi*'ye göre şiir, *vehbî* ve *kesbî* diye ikiye ayrılır. *Vehbî* şiir, cazibe ve güzelliği olan bir dilber *kesbî* şiir ise iri gözlü, donuk, cazibe ve albenisi ol-

(*) **Doç. Dr. Mustafa İsen, Latifi Tezkiresi (Sadeleştirme), Kültür Bak. yay., Ank. 1990**

mayan sade yüzlü bir güzeldir. Ayrıca, *Latifi* eserine alacağı şairler için sağlam ölçüler koyuyor. Şairleri şöyle tasnif ediyor : 1. El değmemiş düşünceler ve özgün hayallere sahip olabilen yaratıcı şairler, 2. Sadece vezinli söz söylemeye yetenekleri olup doğru yanlış ağızlarma geleni söyleyenler, 3 .Hırsız olanlar : a) Şiir söyleme yetenekleri olmadığı için bir şiirin mahlasını değiştirip veya içinden bir kaç iyi beyiti çalıp kendine mal edenler, b) Vezinli sözler söyleyebilen, yeteneksizliklerinden dolayı hayâl ve mâna bulamayarak başka şairlerin şiirlerindeki manaları tekrar edenler, c) Başkalarının şiirlerindeki anlamı değiştirip sanat ve hayâl bakımından aynı şeyleri söyleyenler, 4. Usta bir şairin şiirinde yer alan bir mazmunu ince bir nükteyle orjinal söyleyiş haline getiren yaratıcı şairler. *Latifi*'nin bu ölçülerini günümüze taşısak nasıl bir sonuç çıkar?

Tezkirede hemen dikkati çeken bir husus da zamandan şikâyet. Artık gerçek sanatçı veya sanat eseriyle sahtesini birbirinden ayırıp iyiyi takdir edebilecek bu işin erbabı kimse kalmamıştır. Her şey bir yana kitap okuyan da yok denecek kadar azdır. Bu satırlar zamanımızın dergi veya gazetelerinden alınmış gibi tanıdık gelmiyor mu?

Latifi, *Fânî*'nin biyografisini anlatırken, onun şiirden anladığını, öğrenciler yetiştirdiğini ve onlara birtakım tavsiyelerde bulunduğunu söyler. O tavsiyelerden birini zikredelim : «Şiirden anlamak şairlik makamlarındandır. Şiiri tanımak değme şairliğe, nüktedanlıkta sıradan şairliğe tercih edilir».

Tezkiresinden anlaşıldığına göre *Latifi* şiirden anlayan zevk-i selim sahibi bir kişi. Şairlerin eserlerinden beyitler seçerken kendi zevk ve tercihlerini yansıttığı gibi sözünü ettiği şairin sanatı hakkında bize ip-

ucu verebilecek, sanatının hakiki tonunu aksettirecek örnekler seçer. Mesela, Usulînin bütün hayat macerasını özetleyebilecek «peydâ» redifli gazelini alır.

Tezkirenin sayfaları ilerledikçe 16. yüzyıl şiirindeki eğilimleri tesbit etme imkânını elde ediyoruz. Öyle ki, Necatî'yle zirveye ulaşan deyim ve atasözlerinden örülü şiirin, Ahmed Paşa'yla kendini iyice hissettiren, sarayın hakim rengini yansıtan çizginin, biraz rind ve pervasız fakat samimi bir duyarlığın ürünü olan tasavvufî yönü ağırlıklı geleneğin kanallarını ve tabii mecrasını Latifî Tezkiresi bütünlüğü içinde tespit etmek mümkün. Ayrıca, Cem Sultan gibi edebî muhit oluşturan sanatkâr koruyucularının fonksiyonel tavırları takip edilebilir.

Yazar, mahlas-meslek ilişkisi konusunda da bize bir takım ipuçları verir. Mesela,

Ben o derzi güzelim eskiden âvâresiyim

Olmadım iki yaka ıssı ve biçâresiyim diyen Sıyhî, terzi olduğu için bu mahlası almış bir şair. Latifî de şairin mahlasını açıklayıcı maihyetteki bu beyti örnek olarak seçmeyi uygun görmüş.

Latifî Efendi'nin kimi şairleri anlatırken araya sıkıştırıverdiği anekdotlar da keyifle okunabilir. Çakerî, Hayretî veya Melihî maddelerinde olduğu gibi. Birini yazımızı renklendirir umuduyla alıyoruz: «Rivayet edilir ki, Çakerî'nin daha gençliğinde nezle rahatsızlığı yüzünden sakalı erken ağarmıştı. O da bu duruma üzülüp sakalını boyadı. Sultan Bayezid bir gün nuru niçin karaya boyayıp rengini değiştiriyor ve ak sakalın yüzüne kara çalıp suçlular gibi teşhis ediyorsun, diye sorunca, devletli padişahım ben kulunuz şüphesiz yaşımı büilrim, sakal yalan söylüyor. Görünüşte güvenilir gibi duruyor ama kesinlikle yalan söylüyor. Bu yüzden ben de yüzüme kara çalıp onu teşhir ettim ve küçük düşürüp intikam aldım diye cevap vermiş. Bu şaka padişahın mizacına hoş gelmiş ve o söz yaratıcısına binlerce övgü ile bol in-san ve görevde ilerlemeyi lâıyk görmüş».

Latifî Tezkiresi, diğer tezkire yazar-

ları ve edebiyat tarihçileri tarafından gerek dili ve uslubu gerekse doğru hükümleriyle beğenilmişse de, Latifî'nin hemşericilik endişesiyle bazı şairleri Kastamonu'lu gösterdiği söylenir. Tezkiresindeki Kastamonu'lu dediği şairlerin çokluğuna ve bunlar hakkında fazla bilgi vermesine bakılırsa bu iddiaya katılmamak mümkün değil. Ancak, Necatî maddesinde anlatılanlar dikkat çekici. Necatî Edirne'li Sâilî adlı bir şairin kulu olmasına rağmen Kastamonu'da yetiştiği için buralı gösterilmiş ve şiirinden örnek beyitler verilerek bu görüş ispatlanmış. Zikredilen beyitlerde geçen kimi kelimelerin sadece Kastamonu yöresine ait olduğu belirtilir. İşte biri :

Acır isen gel Necâtî derdinde acı kim

Ne leb-i dilber nasib oldu ne helvâ-yı rakîb

«Nasib» kelimesinin Kastamonu yöresinde ölünün ardından yapıp kete ve yufkalara sarılarak yetim ve yoksullara dağıtılan helva olduğu şeklinde bir açıklama yapılır.

Okumayı sürdürürken ilerleyen sayfalarda «Latifî» başlıklı maddeyi görünce şaşırıyoruz. Burada şiir, özellikle nesir alanındaki başarılarıyla övünen Latifî'yle karşılaşırız. Eserinin taklit olmadığı üzerinde ısrarla dururken, Türkçedeki güzel tabirlerle latife ve marifet toplayıp bunları kullandığını, eserini nasıl titizlikle hazırladığını söyler. Böyle bir eser kaleme almaktaki gayesi de övülmek değil, hayırla anılmaktır. Ancak, zamanında yetenekli kişilerin sanat eserlerini takdir edecek kimse-lerin kalmadığından sık sık yakınlığına göre takdir edilmeyi beklediği apaçık ortada, Latifî'den bir beyit alarak sözlerimizi noktalayalım :

Lutf-ı tab'ında Latifî ne letafet kodu
Hak

Bildi irfânı olan defter ü divânından

Biz Latifî Tezkiresi'ni okurken yoğunlaştığımız noktaları burada zikrettik. Böylesine güzel sadeleştirilmiş bu metnin daha başka bakış açılarıyla da okunabileceğinden şüphemiz yok. Zevkle okuyacağımızı umuyorum.